

УДК 338.341

О.В. Кас'яненко

Запорізький національний технічний університет

СТРУКТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ЗАПОРІЗЬКОГО РЕГІОНУ

Статтю присвячено розкриттю теоретико-методологічних засад регіональної структурної політики. Проведено аналіз структури економіки Запорізького регіону, діагностовано проблеми структурних трансформацій соціально-економічного розвитку регіону. Запропоновано напрями вдосконалення структури регіональної економіки.

Ключові слова: структура регіональної економіки, структурна трансформація, регіон, регіональна структурна політика, промисловість.

I. Вступ

Характер і масштаби трансформаційних процесів, що визначають особливості сучасного розвитку економіки України та її регіонів, зумовлюють необхідність вирішення нових теоретичних і практичних завдань соціально-економічного їх розвитку з розширенням залучення потенціалу всіх сфер діяльності та вдосконаленням регулятивних і управлінських важелів для забезпечення стабільного регіонального розвитку й економічного зростання. Тому важливим є визначення специфіки структурної політики, вектора та тенденцій у регіональних господарських системах, наукове обґрунтування нових форм і методів управлінської діяльності в регіональному аспекті.

Проблеми дослідження стану та можливості оптимізації структурних зрушень у регіональних економічних системах відображено у працях таких відомих учених, як: О.М. Алімов, І.К. Бистряков, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, В.М. Геєць, Т.А. Заяць, В.І. Куценко, Я.В. Коваль, А.С. Лишецький, А.Г. Мазур, Я.Б. Олійник, В.І. Пила, А.В. Степаненко, М.А. Хвесик, Є.В. Хлобистов, М.І. Фащевський, Л.Г. Чернюк, М.Г. Чумаченко та ін. Їх розробки є ґрунтовними, проте проблема структурної впорядкованості регіональної економіки настільки об'ємна, що потребує додаткових комплексних досліджень.

II. Постановка завдання

Мета статті – дослідити зрушення, що відбуваються в економічних системах, та визначити основні напрями структурної перебудови економіки регіональних систем у трансформаційному періоді розвитку.

III. Результати

Виклики сучасного етапу розвитку держави об'єктивно вимагають посилення уваги до формування й реалізації державної регіональної політики, одним із пріоритетних напрямів якої є регіональна структурна по-

літика. Для сучасного етапу економічного розвитку характерне зростання інтересу до всебічного комплексу регіональних проблем.

Поняття регіону можна розглядати в різних аспектах, його визначення суттєво відрізняються в працях вітчизняних та зарубіжних науковців.

За А.Г. Гранбергом, "регіон – це певна територія, що відрізняється від інших територій за рядом ознак і має деяку цілісність, взаємопов'язаність її елементів" [1, с. 20].

Регіон, як територію з додатковими характеристиками, що визначаються, перш за все, територіальною спільністю, розглядає у своїй праці М. Портер [2].

Під регіональною структурною політикою розуміють систему соціально-економічних цілей та засобів їх досягнення, що взаємопов'язані, взаємоузгоджені між суб'єктами управління регіональним розвитком (державними та регіональними органами влади, органами місцевого самоврядування, міжрегіональними асоціаціями, бізнесом) у межах структурної диверсифікації економіки регіону та ініціюються органами регіональної влади. Метою регіональної структурної політики є створення умов для успішного входження в ринок усіх зацікавлених суб'єктів підприємництва з урахуванням територіальної й економічної специфіки регіону, стратегічних напрямів структурної перебудови економіки регіонів. Формування регіональної структурної політики можливе за умови створення дієвого механізму її реалізації. Механізм реалізації структурної політики включає набір або сукупність організаційних, економічних, нормативно-правових інструментів, засобів і дій, що визначають економічні процеси реформування соціально-економічної системи та забезпечують реалізацію структурної політики регіону. Стратегічними завданнями регіональної структурної політики є:

- визначення регіональних переваг економічного й соціального розвитку, які слід урахувувати під час реалізації інно-

- ваційної, інвестиційної та зовнішньоекономічної політики держави;
- формування стійкої господарської системи, що забезпечує інноваційну, конкурентоспроможну економіку регіону;
- реалізація державних і регіональних програм в умовах взаємної участі приватних інвесторів та державних вкладень;
- визначення системи ефективних інструментів формування стійкої економічної системи регіону.

Урахування вищезазначених теоретико-методологічних засад формування та реалізації регіональної структурної політики, дослідження регіональної економіки з погляду системного підходу дало змогу проаналізувати соціально-економічні процеси Запорізького регіону, а також засвідчило значні трансформації та диспропорції в елементах структури регіональної економіки.

Сьогодні Запорізька область – регіон із значним виробничим потенціалом, один із базових регіонів у промисловому комплексі України. У структурі промислового виробництва регіону найбільшу питому вагу мають:

металургійний комплекс – кожна п'ята тонна сталі, енергетичний комплекс – кожний четвертий кВт електроенергії, машинобудівний комплекс – кожний другий український автомобіль вироблені саме в Запоріжжі. Тобто промисловість залишає за собою провідну роль у структуроутворювальному процесі в економіці Запорізького регіону й робить найбільший внесок порівняно з іншими галузями економіки у створення ВВП України.

У загальноміському обсязі реалізованої промислової продукції основну частку становить продукція металургії та оброблення металу (40,4%), машинобудування (29,1%), виробництво й розподілення електроенергії, газу та води (14,5%), виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (4,5%).

За підсумками 2012 р. порівняно з 2011 р. спостерігається незначне зменшення обсягів реалізованої промислової продукції. Обсяг реалізованої продукції загалом по місту за 2012 р. становив 57 787,9 млн грн (74,2% обласного показника та на 3,5% менше, ніж у 2011 р.), у розрахунку на одного мешканця показник становив 74,6 тис. грн (табл. 1).

Таблиця 1

Обсяг реалізованої промислової продукції, у тому числі в розрахунку на одного мешканця м. Запоріжжя

Роки	Обсяг реалізованої промислової продукції	
	Загальний обсяг, млн грн	У розрахунку на одного мешканця міста, тис. грн
2009	37 543,6	47,8
2010	48 822,9	62,4
2011	59 891,1	76,9
2012	57 787,9	74,6

Іншою складовою структурного аналізу економіки Запорізького регіону є сільське господарство. Агропромисловий комплекс є одним з найбільших і важливих секторів економіки області, в якому формується основна частина продовольчих ресурсів і майже 75% роздрібного товарообігу, що має визначальний вплив на гарантування продовольчої безпеки як регіону, так і держави, розвитку внутрішнього ринку, поліпшення якості життя населення. Частка сільського господарства у валовій доданій вартості у 2011 р. становить 9,9%. Сільське господарство Запорізької області традиційно спеціалізується на виробництві продукції землеробства, зокрема: зернових, олійних, овочевих і плодовоягідних культур. Головними культурами, що сприяють розвитку рослинництва, є зернові, які становлять 39,8%, технічні культури – 32,2%, картопля, овочі, баштанні – 22,9%. У тваринництві важливіми напрямками розвитку є худоба та птиця (53,4%), молоко (24,1%), яйця (17%). Сільське господарство в Запорізькому регіоні перебуває в задовільному стані, зіставивши його з даними інших регіонів та по Україні в цілому, можна відзначити, що Запорізька область має непогані позиції, але слід зазначити, що розвиток сільського господарства

стимується порушенням пропорцій між сферами АПК, розбалансованістю виробництва.

Велика роль у структурних перетвореннях регіону на сучасному етапі відводиться малому бізнесу, який є важливим чинником сталого економічного зростання, створення нових робочих місць, структурної перебудови економіки, запровадження інноваційних підходів у виробництві товарів і наданні послуг, зміцнення економіки регіонів.

Одним із найважливіших напрямів реструктуризації економіки регіону є створення сприятливого середовища для формування й функціонування малого підприємництва. Державна регіональна політика у сфері підприємництва повинна бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоспроможності малого підприємництва як основи його динамічного розвитку.

За результатами аналізу кількісного розвитку малого підприємництва в Запорізькій області можна зробити висновок, що в Запорізькій області наявна стійка тенденція кількісного зростання суб'єктів малого підприємництва, що свідчить про позитивну динаміку розвитку підприємництва в області. Однак при цьому у 2008–2010 рр. зменшилися темпи зростання кількості малого

підприємництва, зокрема фізичних осіб – підприємців. Причиною зменшення темпів зростання кількісних показників суб'єктів підприємництва, перш за все, є кризова ситуація в економіці, що відбувалась в Україні, через що мале підприємництво протягом 2008–2010 рр. стикалося з перешкодами в розвитку як на рівні загальнодержавної політики, так і на місцевому рівні. Негативно вплинули на якість зростання економічних показників підприємництва такі стримувальні фактори, як недосконала законодавча база щодо державної підтримки малого підприємництва, відсутність доступу до фінансово-кредитних ресурсів, складні регуляторне середовище та дозвільна система, податкове навантаження, зростання цін, інфляція, низький рівень платоспроможності населення тощо.

У результаті проведеного аналізу діагностовано певні дисбаланси в розвитку регіону, зокрема серед проблем структурних трансформацій соціально-економічного розвитку Запорізької області виділяються:

- наявність структурних диспропорцій (у галузевій структурі регіональної економіки переважають галузі первинного й вторинного секторів економіки, до спеціалізованих галузей економіки Запорізького регіону належить сільське господарство та промисловість, а до виду послуг – освіта й охорона здоров'я);
- неврахування інноваційного потенціалу території, відсутність дієвого інституційного забезпечення, відповідної державної підтримки, достатнього ресурсного забезпечення інноваційного процесу, пріоритетних напрямів, стадій та засобів поширення всіх видів інновацій, що призвело до втрати конкурентних позицій регіону на ринках високотехнологічної та наукоємної продукції;
- нерациональність відтворювальної структури регіональної економіки, а саме: домінування проміжного споживання у валовому регіональному продукті, висока матеріалоємність. Це зумовлено низьким технологічним рівнем виробництва; високими цінами на сировину, матеріали, паливно-енергетичні ресурси; відсутністю ефективних заходів із ресурсозбереження;
- низька заробітна плата і її необґрунтовано висока диференціація, що не відповідає принципу відповідності заробітної плати освітньо-кваліфікаційному рівню працівників. Серйозною проблемою ринку праці є низька заробітна плата, яка, незважаючи на позитивну динаміку, залишається чинником бідності населення;
- недостатнє забезпечення розвитку закладів соціальної та виробничої інфраструктур;

- надмірний обсяг неформальної зайнятості, її тісне переплетення з формальною. Це зумовлює нерегульованість і неконтрольованість багатьох процесів у соціально-трудовій сфері. Негативною тенденцією в розвитку ринку праці є перерозподіл зайнятості з легального сектору економіки на користь неформального сектору, тісно пов'язаного з тіньовою економікою.

Слід зазначити, що проведене дослідження засвідчило певну невідповідність структурних трансформацій розвитку України та її регіонів загальносвітовим і європейським тенденціям. Зменшення цих невідповідностей має стати одним із найважливіших пріоритетів державної регіональної політики України. Політика структурних перетворень має базуватися на довгостроковій стратегії структурної перебудови суспільного відтворення на основі оптимізації темпів зростання різних секторів економіки. Стратегія структурної перебудови регіону має стати складником довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку держави та реалізуватися в межах програм економічного й соціального розвитку України. Зменшення цих невідповідностей має стати одним із найважливіших пріоритетів державної регіональної політики України, у зв'язку із цим структурні трансформації регіонального розвитку Запорізької області повинні відбуватися за такими напрямками:

- головним пріоритетом структурних перетворень у регіоні є технологічна перебудова промисловості на основі розвитку ресурсозбережених технологій для забезпечення конкурентоспроможності регіональної економіки;
- забезпечення розвитку галузей з високим інноваційним потенціалом через прискорений розвиток високотехнологічних виробництв з випуску конкурентоспроможної продукції та формування експортного потенціалу, зокрема в найбільш інноваційно активних підприємствах обробної промисловості, а саме: металургії та обробленні металу, машинобудуванні;
- створення цілісної та ефективної системи підтримки малого й середнього бізнесу в регіоні шляхом реалізації короткострокових Національної, регіональної та місцевих програм розвитку малого підприємництва, що сприятиме вирішенню ключових проблем ведення бізнесу – ресурсному, інформаційному та фінансово-кредитному забезпеченню підприємців області.

IV. Висновки

Ефективність структурної перебудови економіки визначається підвищенням ефективності соціально-економічних потенціалів

регіонів; ефективністю розвитку національної економічної системи в цілому. Політика структурних перетворень має базуватися на довгостроковій стратегії структурної перебудови суспільного відтворення на основі оптимізації темпів зростання різних секторів економіки. Основні завдання структурно-інноваційних перетворень на цьому етапі розвитку Запорізького регіону полягають у реалізації існуючих конкурентних переваг окремих виробництв та секторів, що зумовлені їх власними досягненнями в науково-технологічному прогресі та продукція яких користується стійким попитом на ринках. Втілення цього завдання передбачає першочергову підтримку з боку держави розвитку наукомістких, високотехнологічних виробництв шляхом стимулювання інвестицій і реалізації інновацій, насамперед, у галузі

машинобудування, електротехнічній і електронній промисловості

Список використаної літератури

1. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики / А.Г. Гранберг. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 495 с.
2. Портер М.Э. Конкуренция / М.Э. Портер; [пер. с англ.]. – М. : Изд. дом "Вильямс", 2000. – 495 с.
3. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки / А.П. Павлюк, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська [та ін.]; за ред. Я.А. Жаліла. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.
4. Статистичний щорічник Запорізької області за 2012 рік. – Запоріжжя : Головне управління статистики у Запорізькій області, 2012. – 470 с.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2013.

Касьяненко О.В. Структурные трансформации развития экономики Запорожского региона

Статья посвящена раскрытию теоретико-методологических основ региональной структурной политики. Проведен анализ структуры экономики Запорожского региона, диагностированы проблемы структурных трансформаций социально-экономического развития региона. Предложены направления усовершенствования структуры региональной экономики.

Ключевые слова: структура региональной экономики, регион, региональная структурная политика, промышленность.

Kasyanenko O. Structural transformation in Zaporizhya region's economy

The article focuses on explaining theoretic and methodological principles of structural regional politics, and giving recommendations for their regulation in order to provide a balanced economic growth, taking into consideration modern development tendencies.

The article analyzes the socio-economic structure of Zaporizhya region in order to reveal disbalances and problems of structural transformations of social-economics development of region. The work justifies the necessity of formation of organizationally-economic mechanism for the regulation of structural movements in the regional economic systems

On the basis of analysis it has been grounded, that the effectiveness of economic restructuring is determined by increasing the efficiency of social and economic potential of the region. It should be noted that our study showed a discrepancy in the structural transformation of Ukraine and its regional and European-wide trends.

On the basis of analysis of structural transformations of the social-economics development of the region it has been grounded, that industry reserves the leading role in the structure-process in Zaporizhya region's economy and makes the largest contribution compared with other sectors in the creation of Ukraine's GDP. Industrial priorities of regional economic development strategy in Zaporizhya are developed.

The further changes of development of regional economic structures are analysed for providing the effective functioning of national economy.

Directions of improvement the structure of regional economics have been determined. Priority structural reforms in the region is the technological restructuring of the industry through the development of resource-saving technologies to ensure the competitiveness of the regional economy.

Key words: structure of the regional economy, region, regional structural policy, industry.